

תכנית לימוד בנושא ברכות למלמדים וגננות, כולל סיפור לילדים

להלן תכנית לימוד למלמדים וגננות בנושא "ברכות", מה"הרעיון העיוני" אל ההלכות, מותאמת לגילאי גן חובה עד כיתה ג', לזיכוי הרבים בעז"ה. נשמח לתגובות. קישור לתכנית גם באתרנו "חינוך תורני בדרך חיובית" www.hinuchtorany.co.il (שם גם אפשרות לרכישת חוברות תכנים אלו ותכני חגים. וכן חוברות מקבילות ללימוד הורים וילדים כפי שכבר הזכרנו).

ב"ה.

ברכות - הכרת טובה לה'

[למלמדים: אנו מעונינים להגיע לשלש מסקנות על ערכן של הברכות:

1. תודה, הכרת טובה לה'; הכל ממנו.

2. ע"י הברכות המפורטות - שימת לב לטוב המיוחד שבכל סוג של טובה שה' משפיע עלינו, והודאה מיוחדת עליו (הטוב שבתפוח - וברכת "בורא פרי העץ" עליו. הטוב שבסוכריה - ו"שהכל נהיה בדברו", וכיוצא בזה).

3. מתוך שמברכים לה' - ממילא אין כבר התייחסות רק לדבר הפרטי (למשל: התפוח או הבננה), אלא כחלק מהטוב שה' משפיע עלינו; אנו מתרגלים להכרת "נוכחות" ה', להיפגש עם הטוב שלו. כך גם זוכרים את ה' וטובו באופן תדיר.

כדי להגיע לכך - כדאי לספר את הסיפור "דויד מכיר טובה" (לא לקטנים ביותר אלא לגן חובה). בהיות שהסיפור קצת ארוך - כדאי לעצור מדי פעם ולשאול שאלות סיכום קצרות על מה שלפני כן (מה אבא

הביא לדויד; מה דויד הרגיש כשקיבל את המתנה וכד'). אין חיוב לסיים את הסיפור ביום אחד. אפשר להזכיר מה שסיפרנו ולהמשיך - ביום אחר. אחרי הסיפור נדבר על הדברים דלהלן. מי שרוצה, יכול "לדלג" על הסיפור ולפתוח ישירות בדברים הבאים:]

אם מישהו נותן לנו מתנה - מה אנחנו מרגישים? מה אנחנו אומרים? מרגישים שמחה ותודה ואומרים לו תודה. אם הוא נותן לנו כמה מתנות, אנחנו אומרים על כל מתנה בפני עצמה תודה מיוחדת. למה? כך אנחנו מראים שאנחנו שמחים על כל דבר שהוא נתן לנו; אנחנו מרגישים את הטוב המיוחד שיש בכל דבר שנתן לנו (אפשר להמחיש ע"י "הצגה" של נתינת חפצים מכל מיני סוגים; אמירת תודה על כל אחד, וציון התועלת/השמחה המיוחדת שיש לנו ממנו).

ה' נותן לנו הרבה "מתנות". המון. מי יודע איזה מתנות ה' נותן לנו? (לתת לילדים לענות) את אבא ואמא, את הבריות (שנהיה בריאים), את האוכל - למשל פירות שגדלים על העץ, למשל לחם: ה' עשה חיטה שתגדל באדמה, בתוך החיטה יש קמח; טוחנים אותו דק - דק, מערבבים אותו במים ועושים בצק, מכניסים לתנור ונהיה לחם. הקמח, החיטה, זה מה'. גם השכל של האנשים שידעו איך עושים מהחיטה לחם - גם השכל הזה, ה' עשה אותו.

כשמסתכלים מהחלון - מה רואים? עצים, פרחים, שמים, אנשים, שמש; הכל ה' עשה. איזה עולם יפה. ה' רוצה שיהיה לנו טוב - הכל זה חלק מהטוב של ה'. תודה רבה לה'. אתם זוכרים שלמדנו על הדיבור, שאדם יכול לדבר, כמה זה חשוב. גם על זה אמרנו תודה לה'. הנה ראינו שה' נתן לנו אוכל, פירות, לחם, דיבור, עצים, פרחים, אנשים, שמיים, שמש - ועוד המון דברים ה' עשה. הלב שלנו מלא תודה לה'.

מה אתם חושבים ילדים: מספיק להגיד לה' תודה אחת על כל מה שעשה או צריך להגיד על כל דבר תודה לחוד (לתת לילדים לענות)? יותר טוב להגיד לא רק תודה אחת על הכל. כשאומרים תודה על כל דבר מרגישים יותר כמה זה טוב, נכון? אם אבא נותן לי שוקולד וסוכריה - אני אומר לו תודה על הסוכריה ותודה על השוקולד. זה מראה יותר שאני מרגיש כמה טוב שנתן לי שוקולד, כמה טוב שנתן לי סוכריה. אם הייתי אומר סתם "תודה" - זה לא מראה כל כך כמה אני מרגיש את הטוב שבכל דבר. נכון? אז גם לה' - כדאי גם להגיד תודה מיוחדת על כל דבר: על פרי העץ (למשל תפוח), "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם בורא פרי העץ"; ועל פרי האדמה (למשל בננה, גזר): "בורא פרי האדמה". כל ברכה היא תודה לה'. ככה אנחנו מראים שאנחנו מרגישים את הטוב המיוחד שיש בכל סוג שה' נתן לנו, ומודים עליו.

כשאנחנו אומרים תודה לה' - אנחנו גם זוכרים שהאוכל הוא מה! ואנחנו נזכרים שה' עושה עוד הרבה טובות¹] ואז יש לאוכל כאילו טעם מיוחד. לא רק טעם של אוכל, אלא כאילו "טעם" של זה שה' אוהב אותנו ורוצה שיהיה לנו טוב]. אנחנו מסתכלים על האוכל וחושבים: את זה ה' נתן לנו. זה לא סתם אוכל,

זה חלק מהטוב של ה'. כמה מתוק שה' אוהב אותנו, עושה לנו הרבה טוב ונותן לנו אוכל; הרבה יותר מתוק מטעם של אוכל סתם. 2]כמו כשאבא נותן לנו משהו טעים - אנחנו מרגישים בממתק לא רק את הטעם שלו, אלא גם את המתיקות של אבא, כמה מתוק שאבא אוהב אותנו, אנחנו מרגישים שזה חלק מהטוב של אבא. כמה טוב שה' אוהב אותנו, וכמה טוב שהממתק הקטן מזכיר לנו שה' עושה המון טובות, מזכיר לנו את הטוב של ה'.

נסכם, אז מה אמרנו?

כשאנחנו מברכים על האוכל "ברוך אתה ה'" -

· אנחנו זוכרים קודם כל שה' נתן לנו את האוכל.

· דבר שני - אנחנו אומרים בזה שמברכים, תודה לה' על האוכל הבריא והטעים; מרגישים את הטוב המיוחד שבכל סוג וסוג, מרגישים את התודה על כל סוג וסוג.

· דבר שלישי - כך אנחנו זוכרים שהאוכל הוא לא סתם אוכל אלא חלק מהטוב³ של ה'. חלק מהטוב שה' נותן לנו כי ה' אוהב אותנו. האוכל הזה מזכיר לנו את הטובות הרבות שה' עושה, את הטוב של ה' (כדאי לחזור שוב. וכן - מדי פעם בימים הבאים).

[אפשר לקחת ביד סוכריה וכד', ולומר: מה אני נזכר לפני שאני אוכל את הסוכריה?

1. אני נזכר שזה מה'.

2. כמה טעימה הסוכריה, יש לה גם צבע יפה - תודה לה' על הטעם המיוחד והצבע המיוחד של הסוכריה.

3. הסוכריה הזאת מזכירה לי שה' נותן לנו המון דברים טובים - היא רק חלק מהטוב של ה'. תודה לה' על כל הטוב שלו. כמה נחמד שהסוכריה הקטנה הזאת מזכירה לנו לא רק את הטעם הטוב שלה אלא את כל הטוב שה' נותן, את הטוב של ה'. עכשיו אני אברך לה', אגיד לו תודה: ברוך אתה... . וכך עם בננה, תפוח וכד'.

כדי לדעת איזו תודה להגיד על כל חלק מהטוב שה' נותן לנו, נלמד הלכות ברכות. את הדינים, המצוות, של הברכות.

[רשימת ההלכות נמצאת אחרי הסיפור "דויד". כמובן יש לאמרם בהתאם ליכולת התפיסה של הילדים; הן מבחינת הסגנון והן מבחינת ההלכות שמלמדים: כולן או חלקן]

דוד מכיר טובה

אבא הביא לדוד מתנה. דוד שמח. המתנה היתה עטופה בנייר יפה, סרט קשור סביבה; ואפשר היה להבחין שבפנים יש קופסא גדולה. דוד התרגש. אם אבא מביא משהו - בוודאי שזה משהו טוב. דוד יודע שאבא "מרגיש" אותו, זאת אומרת: אבא יודע מה הוא אוהב - ואפילו, לפעמים, בלי שדוד יגיד לו. אבא פשוט מרגיש את זה. גם אם דוד שמח או, חלילה, מצטער - הרבה פעמים אבא מרגיש את זה. כאילו

שזה קרה לו בעצמו. אז אם אבא מביא מתנה - בוודאי זה דבר שהוא יודע שדוד רוצה; משהו כזה שדוד בעצמו היה בוחר. דוד התיר את הסרטים העוטפים את החבילה, הסיר את העטיפה; והנה - לא מתנה אחת: מכונית יפה, על - ידה כבישים מפלסטיק, בצד - בתים להרכבה. ולא די בזה - שקית עם כל מיני ממתקים: שוקולד, ופלים, במבה, סוכריה על מקל. בקיצור: בדיוק מה שהוא אוהב. דוד הסתכל על המתנות, הסתכל על הפנים של אבא, המחייכות ומלאות שמחה מההנאה שלו; הביט שוב במתנות - והרגיש שהמתנות האלה זה לא רק משחקים וממתקים: זה ממש הטוב של אבא שלו. המכונית שקיבל היא לא סתם אוטו, זו מכונית שכאילו אומרת: "אבא אוהב אותך, אבא רוצה שיהיה לך טוב; בגלל זה אבא נתן לך אותי". והשוקולד כאילו לוחש: "אני לא סתם ממתק שרק אוכלים, אני חלק מהטוב שאבא נותן לך" - וזה שוקולד הרבה יותר מתוק, יש בו מתיקות של אבא חוץ מהטעם הרגיל של שוקולד.

דוד רצה להגיד לאבא תודה. תודה גדולה. ואז הוא חשב: אם אגיד לאבא תודה אחת על הכל, זה לא מראה כמה אני שמח על כל דבר.

אמר דוד: "אבא, תודה רבה! תודה על האוטו ותודה על הכביש, תודה על הבתים ותודה על הממתקים, על השוקולד, על הוופלים, על הבמבה, על הסוכריה...".

אבא, כמו תמיד, הביין: "דוד, אתה כל כך שמח על כל דבר ודבר, שאתה מוכרח להגיד תודה על הכל. נכון? אתה מרגיש שאם תגיד סתם תודה, זה לא יראה כמה באמת כל דבר ודבר חשוב לך, כמה אתה רואה את הטוב שבכל מה שקבלת". דוד חייר: "נכון". לקח את החבילה בזהירות והלך לחדרו. הוציא את הכבישים והרכיב אותם, שם את הבתים יפה בפינה, המכונית על הכביש מוכנה לנסיעה, והממתקים ליד אחד הבתים. הסתכל דוד על מעשה ידיו בהנאה.

לפתע נכנס יוני הקטן לחדר. עוד לא הספיק דוד לומר מילה -יוני, כולו שמח, רץ אל הכביש, נתן בעיטה... והכל התפרק. דוד רצה לצעוק עליו, ברגע האחרון נזכר, ועצר. נזכר איך כל כך בשמחה נתן לו אבא את המתנה. אם אינו יכול לתת ליוני מתנה כזו - לפחות להתייחס אליו כמו אבא, את זה יוכל לתת. "בא יוני, נבנה ביחד". יוני הקטן הגיש את החלקים ודוד בנה.

רק כשגמר ראה את אמא עומדת בפתח ומחייכת: "למדת מאבא דוד, למדת לתת. לתת יחס נעים זה

יותר אפילו.. "אפילו מבמבה", אמר דוד ושניהם צחקו.

אבא נכנס ודוד ראה על פניו שיש לו דבר חשוב ללמד. דבר כזה שלומדים מתוך משהו שקרה. דוד מכיר את הפנים של אבא כשהוא רוצה להסביר איך ללמוד ממשהו. זה אמור להיות מענין!

אבא שאל: "דוד, מה קבלת פעם מתנה?"

דוד ניסה להיזכר: "מתנה, אריזה, עם סרט...? אני לא זוכר דבר כזה" אבא חייך: "אתה חושב על מתנה בקופסא?" "כן". "בננות אתה אוהב?" דוד מאד אהב בננות, "כן, אבל מה זה קשור?" "מי נותן את הבננות?" שאל אבא. "זה מהאדמה... זאת אומרת - זה מה". "נכון" אמר אבא. "ושאר האוכל?" "גם מה". "והמתקים?" "גם. זאת אומרת, בית החרושת הכינו, אבל החומרים.. מה! גם השכל של האנשים שעשו את זה מה! בעצם גם אבא ואמא מה! שברא את האדם, ו... גם השכל לחשוב שאני רוצה מתנה - גם מה! הכל מה!". אבא שוב חייך. דוד ראה שהוא שמח: "אז קבלת מה מתנה?" "הרבה מתנות, המון!" "וכשקבלת מאבא מתנה - מה הרגשת?" "הרגשתי שאני שמח. הרגשתי תודה, תודה, תודה, מתוך הלב. גם שאבא אוהב אותי".

אבא שאל: "וכשמקבלים כל כך הרבה מתנות מה - גם מרגישים כך, תודה לה' מכל הלב וכמה הוא אוהב אותנו?"

דוד קצת התבלבל, מה שהגדולים קוראים - נכון לרגע. אחר כך אמר: "מה מקבלים כל כך הרבה מתנות, כל הזמן, עד שלפעמים לא שמים לב... באמת צריך יותר להתרגל להרגיש תודה לה', להרגיש כמה ה' אוהב אותנו. אבא אפשר להגיד לה' תודה?" שאל, ואבא אמר: "אפשר להגיד תודה, אבל אתה חושב שכדאי רק להגיד תודה אחת על הכל?" "לא", אמר דוד, "צריך להגיד כמו שאמרתי לך כשהבאת לי את המתנות. תודה על כל סוג, לא כזאת שאומרים סתם, אלא תודה כזאת שאפשר לראות שמרגישים את המיוחד בכל דבר ודבר, שמודים לה' על כל דבר שנתן; הרי כל דבר שה' נותן זו מתנה מיוחדת, יש בזה טוב מיוחד".

דוד עצר לרגע את דיבורו וחשב, מה היה קורה אם לא היה שם לב בדיוק למה שאבא הביא; היה אומר תודה כזאת שבקושי שומעים ורץ החוצה. ואז הוסיף: "אני חושב שכך גם מתרגלים לא להגיד תודה בלי לשים לב, כי מזכירים במפורש על מה אומרים את התודה בכל פעם". "יופי", אמר אבא "אתה פיקח וגם יש לך לב טוב. אתה יודע שכתוב בסידור את כל התודות האלה?" "בסידור?" פקח דוד עיניים גדולות. "כן" ענה אבא ופתח סידור. דוד קרא: "ברכות הנהנין", "ברכות הראיה", "ברכות הריח". "מה זה?" שאל.

"תיכף אומר לך" ענה אבא והלך למטבח. אחרי זמן קצר חזר עם צלוחיות עמוסות פירות וממתקים. יוני, כמובן, נכנס אחריו. "אחרי שנבין מה הן הברכות הללו נעשה לנו 'סעודה חגיגית' עם אמא ויוני ואז כבר נברך כמו שצריך..."

יוני הסתכל על הממתקים, דוד הסתכל על אבא - ואבא הסביר: "הברכות שבסידור, אלו התודות שחכמים תקנו לנו להגיד על כל סוג וסוג של מתנה שה' נותן לנו. תודה על פרי העץ לחוד - 'ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם בורא פרי העץ' - ותודה מיוחדת על פרי האדמה - 'בורא פרי האדמה'; תודה על ריח טוב, ותודה על עצים שפורחים. ממש כמו שאמרת: לראות ולהרגיש את הטוב המיוחד בכל סוג וסוג; ולהגיד תודה מיוחדת על כל אחד, ולזכור שהכל מה'. ואז גם רואים שהאוכל הוא לא סתם אוכל, אלא כולו חלק מהטוב שה' נותן לנו; נזכרים שה' עושה הרבה טוב, לא רק באוכל". "ואז" - השלים דוד - "מרגישים כבר לא רק הטעם המתוק של הפרי, אלא גם את הטעם המתוק של זה שה' רוצה לעשות לנו טוב, עושה לנו טוב". "נכון", אמר אבא, "ובן צדיק וחכם כמון, גם זו מתנה שה' נותן לנו. מה נברך עליך?"

קצת הלכות בענייני ברכות

א. ברכה זה גם תודה, וגם מלשון שפע של טוב (הרבה טוב). אומרים לה': אתה ברוך, ממך כל הברכה, כל השפע והטוב.

ב. יש כמה סוגי ברכות: 1. ברכות השבח וההודאה. אלה ברכות שמשבחים לה' על דברים טובים שסידר בעולם. כמו ברכות השחר (ברכות שמברכים בבקר): "אשר נתן לשכוי בינה" (ברכה על שה' נתן ללב שלנו שכל להבחין בין יום ללילה), "שלא עשני גוי", "פוקח עיוורים" (על זה שאנחנו רואים) וכדומה. אלה גם ברכות שמודים לה' על דברים שקרו, כמו: מי שקנה בגד חדש, מברך "שהחיינו". גם "ברכות הראיה" נכללות בזה. למשל: מי שרואה את הים הגדול מברך "ברוך...שעשה את הים הגדול"; מי שרואה ברק מברך: "עושה מעשה בראשית", שומע רעם: "שכחו וגבורתו מלא עולם".

2. ברכות המצוות. אנו שמחים שה' נתן לנו מצוות לזכות אותנו בהן

ומודים לו עליהן. למשל: ברכת ציצית. ברכות אלו מתחילות: ברוך... אשר קידשנו (קידש אותנו) במצוותיו".

3. ברכות הנהנין. ברכות על האוכל ועל הריח. למשל: "בורא פרי העץ", "בורא פרי האדמה", "בורא מיני בשמים".

ג. ברכת המזון, אחרי שאוכלים לחם, חייבים בה מן התורה. יש אומרים שגם ברכת התורה - שמברכים לפני לימוד תורה - התורה ציוותה לברך אותה, וגם ברכה אחרונה (שמברכים אחרי "שבעת המינים") - יש אומרים שהיא מן התורה. שאר הברכות - תיקנו חכמינו זכרונם לברכה, לברך.

ד. אסור לאדם להנות מן העולם הזה ללא ברכה. והנהנה מן העולם בלא ברכה, כאילו נהנה מדבר ששייך למקדש (שאסור לאדם להשתמש ממנו להנאת עצמו). כי כל העולם של ה' - ורק אחרי שמברכים לה' (מודים לו וזוכרים שהכל ממנו) - מותר להנות ממה שברא בו.

ה. דבר שגדל על האדמה - ברכתו "בורא פרי האדמה". גדל על העץ - "בורא פרי העץ". אוכל שאינו בא מן האדמה או מן העץ, מברכים עליו "שהכל נהיה בדברו".

ו. צריך לברך על כל סוג את הברכה המיוחדת לו. אך אם טעה וברך במקום "בורא פרי העץ" - "בורא פרי האדמה", יצא ידי חובה (לא צריך לחזור ולברך) כי גם העץ גדל מן האדמה; אך אם ברך "בורא פרי העץ" על פרי האדמה - צריך לחזור ולברך את הברכה הנכונה.

ז. כל דבר שברך עליו "שהכל נהיה בדברו" - לא צריך לחזור ולברך עליו (אפילו אם זו לא הברכה המיוחדת שלו) כי זה נכון לגבי כל אוכל (את הכל עשה ה' בדברו, בדיבור שלו. כשהוא אמר שיהיה משהו בעולם - זה נהיה). אך כמובן, כמו שלמדנו, צריך להשתדל לברך על כל סוג את הברכה המתאימה לו.

ח. חיטה, שעורה, שיבולת שועל, כוסמת ושיפון - נקראים חמשת מיני דגן ומכולם אפשר לעשות קמח; ואף על פי שהם פרי האדמה (גדלים מהאדמה), אם טוחנים אותם ועושים מהם לחם - נהיו חשובים יותר ומברכים עליהם "המוציא לחם מן הארץ". ואם עשו מהם עוגות או עוגיות - מברכים: "בורא מיני מזונות". גם על אורז מברכים "בורא מיני מזונות", כי הוא מזון משביע (נהיים שבעים מהאכילה שלו).

ט. מתוך פירות העץ - מיוחד הוא פרי הגפן, הענבים, שכאשר עושים מהם יין - שוב אין מברכים עליו "בורא פרי העץ", אלא "בורא פרי הגפן" - ברכה מיוחדת בגלל חשיבותו.

י. גם אחרי שאוכלים צריך לברך (אם אכלו כמות מסוימת שנקראת "כזית", אך לפני האוכל - מברכים אפילו על כמות קטנה יותר):

אחרי לחם - ברכת המזון.

אחרי "מזונות" (עוגות, עוגיות וכדומה): "ברכה אחת מעין שלש" - "על המחיה ועל הכלכלה". אחרי פירות משבעת המינים - "ברכה אחת מעין שלש" - "על העץ ועל פרי העץ".

אחרי יין - "ברכה אחת מעין שלש" - "על הגפן ועל פרי הגפן" (כדאי להסתכל בסידור ולמצוא את הברכות - ולהקריא את תחילתה של כל אחת, כדי שיורגש היחוד של כל ברכה ויובן שיש לה המשך).

אחרי פירות אחרים, לא מ"שבעת המינים", ושאר מאכלים ומשקאות (בשר, דגים, מים, חלב ועוד הרבה דברים) - מברכים "בורא נפשות רבות".

אם בתוך סעודה עם לחם אוכלים גם דברים אחרים - מברכים אחר כך ברכת המזון, וזה פוטר את כל סוגי האוכל שאכלו בסעודה (ברכת המזון מספיקה גם בשבילם ולא צריך לברך אחריהם ברכה מיוחדת, כי הלחם הוא הכי חשוב).

י"א. אחרי שלמדנו כמה חשובות הברכות, וכמה חשוב להגיד תודה לה' - צריך לשים לב כשמברכים, לברך מילה-מילה. לא "לחטוף" את הברכה במהירות. ולהתכוין למה שאומרים, לשים לב למה שאומרים [לרבים: להדגיש, ולחזור על ענין זה כמה פעמים, באשר הוא יסוד גדול לכל ענין הברכות ולסיכוי שהברכות יפעלו היטב על האדם במהלך חייו בעז"ה].

1 לילדים גדולים.

2 לילדים גדולים.

3 לטרומ: "שה' עושה לנו כי ה' אוהב אותנו ועושה לנו הרבה דברים טובים". עד כאן.